

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΙ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ:

**ΓΙΑ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ (ΕΕΚ),
ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΩΝ
ΠΡΟΚΛΗΣΕΩΝ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ
ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ ΡΟΜΑ ΣΤΗΝ ΕΕΚ**

ΟΝΟΜΑ ΕΤΑΙΡΟΥ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ:

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΝΤΑΞΗ ΤΩΝ
ΡΟΜΑ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ**

Πρότυπο εκθέσεων

Πληροφορίες εγγράφου: Οδηγός και σχέδιο δράσης:

Για τα σχολεία επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ), με σκοπό την αντιμετώπιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν οι μαθητές/τριες Ρομά στην ΕΕΚ

Αναγνωριστικό εγγράφου	WP2
Αριθμός παραδοτέου	2.4
Τίτλος	Οδηγός και Σχέδιο Δράσης
Τύπος εγγράφου	
Έκδοση	
Συγγραφείς	Senad Sakipovski, Sanja Sulejmanova
Επίπεδο διάδοσης	
Ιστορικό αναθεωρήσεων	
Έκδοση 1	

Co-funded by
the European Union

Χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Ωστόσο, οι απόψεις και οι γνώμες που εκφράζονται ανήκουν αποκλειστικά στους συντάκτες και δεν αντανακλούν απαραίτητα τις απόψεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Εκπαίδευσης και Πολιτισμού (ΕΑΕΑ). Ούτε η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε ο ΕΑΕΑ φέρουν ευθύνη για αυτές. Αριθμός συμφωνίας επιχορήγησης: 2023-1-DE02-KA220-VET-000164590

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	4
1. Σχέδιο δράσης	5
1.1. Ειδικοί στόχοι.....	5
1.2 Βασικές προκλήσεις	5
1.3 Στρατηγικοί τομείς και δραστηριότητες	5
1.4 Προσαρμογή εκπαιδευτικού υλικού	6
1.5 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών και ανάπτυξη ικανοτήτων	7
2. Μαθησιακό περιβάλλον χωρίς αποκλεισμούς και με σεβασμό στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες	8
3. Διαδρομές μάθησης χωρίς εμπόδια	9
4. Ξεπερνώντας τα εμπόδια στη συμμετοχή	9
5. Εμπλοκή των οικογενειών και των κοινοτήτων	10
6. Υποστήριξη εκπαιδευτικών και προσωπικού	11
7. Παρακολούθηση και συνεχής βελτίωση	12

Εισαγωγή

Σκοπός του παρόντος οδηγού και σχεδίου δράσης, που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του WP2, δράση 2.4, είναι η ενίσχυση της προσβασιμότητας και της ελκυστικότητας των σχολείων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (EEK) για την κοινότητα των Ρομά, με ιδιαίτερη έμφαση στους/στις μαθητές/τριες Ρομά. Βασίζεται στη Στρατηγική Προσέγγισης που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του WP2, δράση 2.3, σε όλες τις χώρες-εταίρους: Ελλάδα, Βουλγαρία, Βόρεια Μακεδονία, Αυστρία και Γερμανία, και συντάχθηκε με βάση πέντε εθνικές εκθέσεις. Οι εκθέσεις αυτές αποκάλυψαν διαφορετικές συνθήκες όσον αφορά τη δημοτικότητα και την οικονομική προσιτότητα των σχολείων και των προγραμμάτων EEK, παράγοντες που επηρεάζουν καθοριστικά την εγγραφή των Ρομά σε αυτά. Συνεντεύξεις, εργαστήρια και ερωτηματολόγια που διεξήχθησαν σε όλες τις χώρες κατέδειξαν σταθερά υψηλό ενδιαφέρον για τα προγράμματα EEK, ενώ παράλληλα ανέδειξαν συστημικά εμπόδια που περιορίζουν την ισότιμη πρόσβαση και συμμετοχή.

Το παρόν σχέδιο δράσης ανταποκρίνεται στις προκλήσεις θέτοντας συγκεκριμένους στόχους: τη μείωση των κοινωνικών, πολιτισμικών και πληροφοριακών εμποδίων, τη βελτίωση της επικοινωνίας και της προσέγγισης των κοινοτήτων, την προσαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού, την ενίσχυση των ικανοτήτων του εκπαιδευτικού προσωπικού και την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των σχολείων EEK και των κοινοτήτων Ρομά. Δομημένο γύρω από επτά στρατηγικούς τομείς, περιγράφει στοχευμένες δραστηριότητες και αποτελέσματα που αποσκοπούν στην προώθηση της κοινωνικής ένταξης, στην ενίσχυση της ορατότητας και στη διασφάλιση ότι τα σχολεία EEK θα γίνονται αντιληπτά ως φιλόξενα, δίκαια και πολιτισμικά ευαίσθητα ιδρύματα. Τελικά, ο οδηγός και το σχέδιο δράσης αναδεικνύουν τα σχολεία EEK ως φορείς ενδυνάμωσης, ικανούς να προσαρμόσουν τα προγράμματά τους σε μια πιο ουσιαστική εκπαίδευση, ανοιχτή σε ευάλωτες ομάδες που είναι τόσο οικονομικά πληγείσες όσο και πολιτισμικά αποκλεισμένες στις χώρες-εταίρους που συμμετέχουν στην παρούσα έρευνα. Έτσι, η ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων θα βοηθήσει τους/τις μαθητές/τριες Ρομά να αποκτήσουν περισσότερες ευκαιρίες στην αγορά εργασίας, με την οποία είναι ιδιαίτερα συμβατοί.

1. Σχέδιο δράσης

1.1. Ειδικοί στόχοι

- i. Μείωση των εμποδίων (κοινωνικών, πολιτισμικών, πληροφοριακών)
- ii. Βελτίωση της επικοινωνίας και της προσέγγισης των κοινοτήτων Ρομά
- iii. Προσαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού και των συστημάτων υποστήριξης
- iv. Ενίσχυση των ικανοτήτων του προσωπικού στον τομέα της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς
- v. Οικοδόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των σχολείων ΕΕΚ και των κοινοτήτων Ρομά

1.2 Βασικές προκλήσεις

- i. Χαμηλά ποσοστά εγγραφών και υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης της εκπαίδευσης
- ii. Έλλειψη εκπαιδευτικού υλικού που να προάγει την πολιτισμική ένταξη
- iii. Περιορισμένη εμπιστοσύνη στους θεσμούς
- iv. Γλωσσικά κενά και μαθησιακές δυσκολίες
- v. Οικονομικά και κοινωνικά εμπόδια
- vi. Έλλειψη εξατομικευμένης υποστήριξης των μαθητών/τριών

1.3 Στρατηγικοί τομείς και δραστηριότητες

Στόχος: Ενίσχυση της ορατότητας και της συμπεριληπτικότητας των σχολείων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ), διασφαλίζοντας ότι οι μαθητές/τριες Ρομά αντιλαμβάνονται τα ιδρύματα αυτά ως φιλόξενα, προσβάσιμα και πολιτισμικά συμπεριληπτικά περιβάλλοντα.

Δραστηριότητες:

- Για την επίτευξη αυτού του στόχου, οι στρατηγικές προώθησης και ευαισθητοποίησης πρέπει να προσαρμοστούν ώστε να αντανακλούν τόσο τη σαφήνεια όσο και τη συμπεριληπτικότητα. Υλικά όπως φυλλάδια, ιστοσελίδες και περιεχόμενο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης θα πρέπει να χρησιμοποιούν απλή, προσιτή γλώσσα και να ενσωματώνουν οπτικά στοιχεία που να ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαφορετικών κοινοτήτων.
- Η εκπροσώπηση των μαθητών/τριών Ρομά σε αυτά τα υλικά είναι ουσιαστική, καθώς ενισχύει το αίσθημα του ανήκειν και της αναγνώρισης. Όπου είναι απαραίτητο, θα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στη μετάφραση του υλικού στις γλώσσες της κοινότητας,

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η πρόσβαση στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ) στην Ελλάδα αντανακλά μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση εμποδίων και μηχανισμών στήριξης. Οι οικονομικοί περιορισμοί αναγνωρίζονται ως το σημαντικότερο εμπόδιο, με την πλειοψηφία των συμμετεχόντων ατόμων να τονίζει ότι το κόστος των προγραμμάτων περιόρισε τη δυνατότητά τους να εγγραφούν σε αυτά.

Τα ενδιαφερόμενα άτομα τόνισαν ότι οι μαθητές/τριες Ρομά αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια στην πρόσβαση τους στην επαγγελματική εκπαίδευση. Ωστόσο, οι οικονομικές δυσκολίες παραμένουν η πιο πιεστική πρόκληση, καθώς πολλές οικογένειες δεν διαθέτουν τους πόρους για να καλύψουν το κόστος συμμετοχής στα προγράμματα. Η πολιτισμική διάκριση επιδεινώνει αυτές τις δυσκολίες, με αποτέλεσμα ορισμένοι/ες μαθητές/τριες Ρομά να αποκρύπτουν την ταυτότητά τους.

προκειμένου να μειωθούν τα γλωσσικά εμπόδια. Πέρα από τα στατικά μέσα ενημέρωσης, διαδραστικές προσεγγίσεις, όπως διαδικτυακές ενημερωτικές συναντήσεις για οικογένειες και κοινότητες Ρομά, μπορούν να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη και τη συμμετοχή.

- Η συνεργασία με ΜΚΟ των Ρομά και με κοινοτικούς διαμεσολαβητές είναι ζωτικής σημασίας, καθώς οι φορείς αυτοί προσφέρουν πολιτισμική κατανόηση, αξιοπιστία και άμεσους διαύλους επικοινωνίας μεταξύ σχολείων και οικογενειών.

Αποτελέσματα: Τα αναμενόμενα αποτελέσματα περιλαμβάνουν την ανάπτυξη ενός πακέτου προώθησης χωρίς αποκλεισμούς, το οποίο θα αντανακλά πολιτισμική ευαισθησία και εκπροσώπηση, καθώς και την υλοποίηση μιας στοχευμένης εκστρατείας ευαισθητοποίησης. Συνολικά, τα αποτελέσματα αυτά συμβάλλουν στην αναδιαμόρφωση της δημόσιας εικόνας των σχολείων ΕΕΚ, αναδεικνύοντάς τους ως ιδρύματα αφοσιωμένα στην ισότητα, τη διαφορετικότητα και την ενδυνάμωση των μαθητών/τριών Ρομά.

1.4 Προσαρμογή εκπαιδευτικού υλικού

Στόχος: Να διασφαλιστεί ότι το εκπαιδευτικό υλικό στα σχολεία επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ) είναι προσβάσιμο, χωρίς αποκλεισμούς και ανταποκρίνεται στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών/τριών Ρομά, προωθώντας έτσι τη ισότιμη συμμετοχή και μειώνοντας τα συστημικά εμπόδια στην επιτυχία.

Δράσεις: Η διαδικασία αυτή απαιτεί μια συστηματική αναθεώρηση των υφιστάμενων οδηγών μελέτης και προγραμμάτων σπουδών, προκειμένου να εντοπιστούν οι τομείς όπου η πολυπλοκότητα ή οι πολιτισμικές προκαταλήψεις ενδέχεται να δυσχεραίνουν τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων.

- Η γλώσσα και οι οδηγίες πρέπει να απλοποιηθούν χωρίς να διακυβεύεται η ακαδημαϊκή αυστηρότητα, εξασφαλίζοντας σαφήνεια για μαθητές/τριες με διαφορετικά επίπεδα γλωσσικών δεξιοτήτων.
- Η ενσωμάτωση πολιτισμικά διαφορετικών παραδειγμάτων είναι ουσιαστική, καθώς επικυρώνει τις εμπειρίες των Ρομά μαθητών/τριών και εντάσσει την ταυτότητά τους στο ευρύτερο εκπαιδευτικό πλαίσιο.
- Πρέπει να ενσωματωθούν οπτικά και πρακτικά βοηθήματα μάθησης για την υποστήριξη διαφορετικών τρόπων μάθησης, ιδίως για μαθητές/τριες που επωφελούνται από βιωματικές και εφαρμοσμένες προσεγγίσεις.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ Β. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ορισμένα ευρήματα δείχνουν ότι το μαθησιακό περιβάλλον στη Βόρεια Μακεδονία δεν είναι πάντοτε συμπεριληπτικό. Όπως αναφέρουν οι μαθητές/τριες Ρομά, ορισμένα μέλη από το διδακτικό προσωπικό «χρειάζονται εκπαίδευση για το πώς να συνεργάζονται μαζί μας» και «θα πρέπει να κατανοούν τον πολιτισμό μας και να μην έχουν χαμηλές προσδοκίες για τους/τις μαθητές/τριες Ρομά». Τα ευρήματα που παρουσιάζονται στην εθνική έκθεση της Βόρειας Μακεδονίας δείχνουν ότι υπάρχει σημαντικό ενδιαφέρον για τα προγράμματα ΕΕΚ, αλλά ορισμένες προτάσεις για τη βελτίωση των προγραμμάτων θα πρέπει να περιλαμβάνουν ανάλυση των συστημικών εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες των Ρομά.

- Η συνεργασία με εκπαιδευτικούς Ρομά και διαμεσολαβητές των κοινοτήτων μπορεί να ενισχύσει περαιτέρω τη συνάφεια και την αυθεντικότητα αυτών των προσαρμογών.

Αποτελέσματα: Τα αναμενόμενα αποτελέσματα θα πρέπει να περιλαμβάνουν μια σειρά προσαρμοσμένου εκπαιδευτικού υλικού που να αντανακλά την αρχή της ένταξης και της προσβασιμότητας, καθώς και την ανάπτυξη κατευθυντήριων γραμμών για τη διδασκαλία χωρίς αποκλεισμούς. Τα αποτελέσματα αυτά συμβάλλουν στη διαμόρφωση ενός παιδαγωγικού πλαισίου που όχι μόνο ανταποκρίνεται στις άμεσες μαθησιακές ανάγκες, αλλά και προωθεί τους μακροπρόθεσμους στόχους της ισότητας και της εκπροσώπησης στα σχολεία ΕΕΚ. Ενσωματώνοντας την πολιτισμική ευαισθησία και την πρακτική προσβασιμότητα στο πρόγραμμα σπουδών, τα ιδρύματα μπορούν να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη των κοινοτήτων Ρομά και να βελτιώσουν τόσο τα ποσοστά εγγραφών όσο και τα ποσοστά παραμονής των μαθητών/τριών στην εκπαίδευση.

1.5 Εκπαίδευση εκπαιδευτικών και ανάπτυξη ικανοτήτων

Στόχος: Να εφοδιαστεί το προσωπικό των σχολείων (ΕΕΚ) με τις απαραίτητες δεξιότητες και ικανότητες για την εφαρμογή πρακτικών διδασκαλίας χωρίς αποκλεισμούς, οι οποίες ανταποκρίνονται αποτελεσματικά στις ανάγκες των μαθητών/τριών Ρομά και άλλων κοινωνικά ευάλωτων ομάδων. Ο στόχος αυτός δίνει έμφαση στην επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών ως φορέων προώθησης της ισότητας και της πολιτισμικής ευαισθησίας στο εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Δράσεις: Η πρωτοβουλία περιλαμβάνει την ανάπτυξη σύντομων, προσβάσιμων διαδικτυακών εκπαιδευτικών ενοτήτων που καλύπτουν βασικές πτυχές της συμπεριληπτικής εκπαίδευσης. Οι ενότητες αυτές θα επικεντρώνονται σε παιδαγωγικές στρατηγικές για την προώθηση της ισότητας, της πολιτισμικής συμπεριληπτικότητας όσον αφορά την ταυτότητα και τις εμπειρίες των Ρομά, καθώς και πρακτικές προσεγγίσεις για τη συνεργασία με μαθητές/τριες που προέρχονται από κοινωνικά ευάλωτες ομάδες. Η ενσωμάτωση πρακτικών εργαλείων, όπως διαφοροποιημένες μέθοδοι διδασκαλίας και προσαρμόσιμα σχέδια μαθημάτων, διασφαλίζει ότι η κατάρτιση δεν είναι μόνο θεωρητική, αλλά και άμεσα εφαρμόσιμη στην τάξη. Η συνεργασία με ΜΚΟ των Ρομά και διαμεσολαβητές των κοινοτήτων μπορεί να ενισχύσει περαιτέρω τη συνάφεια του

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΥΣΤΡΙΑ

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, το 58,06% των ερωτηθέντων ατόμων γνώριζε τα προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, ενώ το 41,94% δεν ήταν εξοικειωμένο με τις διαθέσιμες ευκαιρίες ΕΕΚ. Αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη για εντατικότερες δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης που θα απευθύνονται στις κοινότητες των Ρομά, με στόχο τη βελτίωση της γνώσης τους σχετικά με τις διαθέσιμες επιλογές κατάρτισης.

Τα βασικότερα εμπόδια στη συμμετοχή σε προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης είναι: η έλλειψη επαρκούς πληροφόρησης, οι οικονομικοί περιορισμοί και το κόστος των προγραμμάτων κατάρτισης, το οποίο συχνά υπερβαίνει τις οικονομικές δυνατότητες των οικογενειών των Ρομά.

εκπαιδευτικού περιεχομένου, ενσωματώνοντας αυθεντικές προοπτικές στην επαγγελματική ανάπτυξη.

Αποτελέσματα: Τα αναμενόμενα αποτελέσματα περιλαμβάνουν την κατάρτιση των εκπαιδευτικών που θα είναι καλύτερα προετοιμασμένοι να εφαρμόζουν μεθοδολογίες διδασκαλίας χωρίς αποκλεισμούς, καθώς και ένα ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό πακέτο εργαλείων που θα μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί και να προσαρμοστεί σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Τα αποτελέσματα αυτά συμβάλλουν στη δημιουργία ενός βιώσιμου πλαισίου για τη διδασκαλία χωρίς αποκλεισμούς στα σχολεία ΕΕΚ, ενισχύοντας τη δέσμευση των ιδρυμάτων υπέρ της ισότητας και της διαφορετικότητας. Μακροπρόθεσμα, η συγκεκριμένη κατάρτιση αναμένεται να βελτιώσει τη δυναμική της τάξης, να μειώσει τα ποσοστά εγκατάλειψης μεταξύ των μαθητών/τριών Ρομά και να βοηθήσει στην δημιουργία ενός πιο φιλόξενου εκπαιδευτικού περιβάλλοντος.

2. Μαθησιακό περιβάλλον χωρίς αποκλεισμούς και με σεβασμό στις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες

Σε όλες τις εθνικές εκθέσεις, η ανάγκη για περιβάλλοντα μάθησης χωρίς αποκλεισμούς και με πολιτισμική ευαισθησία στα σχολεία ΕΕΚ αναδεικνύεται ως σταθερή προτεραιότητα. Στην Ελλάδα, οι μαθητές/τριες Ρομά αντιμετωπίζουν συστημικά εμπόδια, όπως η φτώχεια, οι διακρίσεις και τα προγράμματα σπουδών που συχνά δεν αντανακλούν την πραγματικότητα της ζωής τους, γεγονός που οδηγεί σε υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης της εκπαίδευσης και κοινωνικό αποκλεισμό. Στη Βόρεια Μακεδονία, οι μαθητές/τριες Ρομά ζήτησαν ρητά οι εκπαιδευτικοί να λάβουν κατάρτιση σε θέματα πολιτισμικής ευαισθητοποίησης, επισημαίνοντας ότι οι χαμηλές προσδοκίες και η έλλειψη κατανόησης υπονομεύουν την εκπαιδευτική τους εμπειρία. Τα ευρήματα από τη Γερμανία και την Αυστρία τονίζουν επίσης τη σημασία της ενσωμάτωσης της πολιτισμικής ευαισθησίας στις διδακτικές πρακτικές και τις θεσμικές δομές, υπογραμμίζοντας ότι η συμμετοχικότητα δεν πρέπει να περιορίζεται στην πρόσβαση στην εκπαίδευση αλλά και να περιλαμβάνει την εμπιστοσύνη, την εκπροσώπηση και τον σεβασμό.

Η δημιουργία τέτοιων περιβαλλόντων προϋποθέτει οι εκπαιδευτικοί να διαθέτουν διαπολιτισμικές ικανότητες, τα προγράμματα σπουδών να προσαρμόζονται με πρακτικά και πολιτισμικά συναφή παραδείγματα και τα σχολεία να προωθούν την ενεργή συμμετοχή των οικογενειών και των κοινοτήτων Ρομά. Η εκπροσώπηση των μαθητών/τριών

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι οι περισσότεροι μαθητές/τριες Ρομά (52%) ενημερώνονται για τα προγράμματα ΕΕΚ μέσω της οικογένειας και των φίλων τους, ενώ μόνο ένα μικρό ποσοστό λαμβάνει πληροφορίες μέσω σχολείων, κρατικών φορέων ή των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Αν και το 42% αξιολόγησε την ποιότητα των προγραμμάτων ως καλή και το 19% ως πολύ καλή, τα συστημικά εμπόδια παραμένουν σημαντικά. Συχνά αναφέρθηκαν γλωσσικές και γραφειοκρατικές δυσκολίες, με τα συμμετέχοντα άτομα να τονίζουν την ανάγκη για ολοκληρωμένη υποστήριξη στη γερμανική γλώσσα. Επίσης, εξακολουθούν να υφίστανται οικονομικοί περιορισμοί, καθώς οι χαμηλοί μισθοί των εκπαιδευόμενων δεν επαρκούν για τη στήριξη των οικογενειών τους. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το 61,9% των ερωτηθέντων ανέφερε ότι αντιμετώπισε διακρίσεις κατά την προσπάθειά του να αποκτήσει πρόσβαση στην εκπαίδευση ή την κατάρτιση.

Ρομά στο εκπαιδευτικό υλικό και στις εκστρατείες ευαισθητοποίησης αποτελεί ένδειξη αναγνώρισης, ενώ η συμμετοχή διαμεσολαβητών Ρομά και ΜΚΟ ενισχύει την εμπιστοσύνη μεταξύ των κοινοτήτων και των σχολείων. Τελικά, τα περιβάλλοντα χωρίς αποκλεισμούς είναι εκείνα στα οποία οι μαθητές/τριες Ρομά αισθάνονται ότι εκτιμώνται, υποστηρίζονται και ενδυναμώνονται για να πετύχουν, με συστημικές αλλαγές που διασφαλίζουν ότι η ισότητα ενσωματώνεται τόσο στις παιδαγωγικές πρακτικές όσο και στη θεσμική κουλτούρα των σχολείων.

3. Διαδρομές μάθησης χωρίς εμπόδια

Σε όλες τις εθνικές εκθέσεις, οι μαθητές/τριες Ρομά τόνισαν επανειλημμένα την ανάγκη για διαδρομές επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ) που να είναι ευέλικτες, πρακτικές και να ανταποκρίνονται στις πραγματικές συνθήκες της ζωής τους. Στην Ελλάδα, τα συμμετέχοντα άτομα ανέδειξαν τις οικονομικές δυσκολίες, την απόσταση από τα κέντρα κατάρτισης και την περιορισμένη πληροφόρηση ως βασικά εμπόδια, υπογραμμίζοντας τη σημασία των διαδικτυακών επιλογών μάθησης και των ευέλικτων δομών προγραμμάτων. Στη Βόρεια Μακεδονία, οι μαθητές/τριες ζήτησαν εκπαιδευτικές διαδρομές που να δίνουν προτεραιότητα στις πρακτικές δεξιότητες έναντι της θεωρίας, ευέλικτα ωράρια για όσους προσπαθούν να ισορροπήσουν τις επαγγελματικές και οικογενειακές τους υποχρεώσεις, καθώς και οικονομική στήριξη για τη μείωση του αποκλεισμού. Τα ευρήματα από τη Γερμανία και την Αυστρία τονίζουν επίσης την ανάγκη προσαρμογής των εκπαιδευτικών διαδρομών στις διαφορετικές ανάγκες των μαθητών/τριών, διασφαλίζοντας ότι τα προγράμματα δεν είναι μόνο προσβάσιμα, αλλά και άμεσα συνδεδεμένα με τις ευκαιρίες απασχόλησης.

Η διασφάλιση προσβάσιμων εκπαιδευτικών διαδρομών προϋποθέτει, συνεπώς, συστημικές προσαρμογές: ευέλικτες μορφές διδασκαλίας, όπως τα μαθήματα σε ενότητες ή τα βραδινά μαθήματα, η ενσωμάτωση πρακτικής άσκησης και η αναγνώριση των δεξιοτήτων μη τυπικής εκπαίδευσης που ήδη υπάρχουν στις κοινότητες των Ρομά. Οι μηχανισμοί οικονομικής στήριξης, συμπεριλαμβανομένων των υποτροφιών και των επιδομάτων, είναι ζωτικής σημασίας για την αντιμετώπιση των οικονομικών πιέσεων. Εξίσου σημαντική είναι η δημιουργία σαφών διασυνδέσεων με την αγορά εργασίας, μέσω μαθητείας, πρακτικής άσκησης ή εγγυημένων συνεντεύξεων, που καθιστούν την ΕΕΚ μια αξιόπιστη και ελκυστική επιλογή για τους εκπαιδευόμενους. Ενσωματώνοντας ευελιξία, πολιτισμική συνάφεια και απτές επαγγελματικές προοπτικές, τα σχολεία ΕΕΚ μπορούν να μετατρέψουν τις διαδρομές σε πραγματικές ευκαιρίες επαγγελματικής επιτυχίας για τους/τις μαθητές/τριες Ρομά.

4. Ξεπερνώντας τα εμπόδια στη συμμετοχή

Οι μαθητές/τριες Ρομά σε διάφορα εθνικά πλαίσια αντιμετωπίζουν διαχρονικά εμπόδια που περιορίζουν τη συμμετοχή τους στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ). Στην Ελλάδα, οι οικονομικοί περιορισμοί αναγνωρίστηκαν ως το σημαντικότερο εμπόδιο, καθώς πολλές οικογένειες αδυνατούν να καλύψουν το κόστος των προγραμμάτων. Κοινωνικά και πολιτισμικά εμπόδια, όπως οι διάκρισεις και η έλλειψη σχεδιασμού εκπαιδευτικών προγραμμάτων που να λαμβάνουν υπόψη τις

πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, συμβάλλουν περαιτέρω στον αποκλεισμό των Ρομά. Στη Βόρεια Μακεδονία, οι μαθητές/τριες τόνισαν ότι οι εκπαιδευτικοί συχνά δεν έχουν λάβει κατάρτιση σε θέματα πολιτισμικής ευαισθητοποίησης, γεγονός που οδηγεί σε χαμηλές προσδοκίες και περιορισμένη υποστήριξη. Προσωπικές περιστάσεις, όπως οι υποχρεώσεις φροντίδας των παιδιών ή η πρόωρη εγκατάλειψη της σχολικής εκπαίδευσης, περιορίζουν επίσης την πρόσβαση. Τα ευρήματα από τη Γερμανία και την Αυστρία επιβεβαιώνουν αυτές τις προκλήσεις, αναδεικνύοντας ζητήματα που αφορούν την ετοιμότητα των ιδρυμάτων, την ανεπαρκή οικονομική υποστήριξη και την απουσία προτύπων Ρομά εντός των ιδρυμάτων ΕΕΚ.

Η υπέρβαση αυτών των εμποδίων απαιτεί μια πολυεπίπεδη προσέγγιση. Οι μηχανισμοί οικονομικής στήριξης —υποτροφίες, επιδόματα και επιδοτήσεις— είναι ζωτικής σημασίας για τη μείωση των οικονομικών πιέσεων. Η κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα πολιτισμικής ευαισθησίας και παιδαγωγικής χωρίς αποκλεισμούς μπορεί να συμβάλλει στην αντιμετώπιση των διακρίσεων και στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης. Οι ευέλικτες δομές των προγραμμάτων, συμπεριλαμβανομένων των μαθημάτων με δομή ενότητων και των προσβάσιμων ωραρίων, ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των μαθητών/τριών που προσπαθούν να ισορροπήσουν τις επαγγελματικές και οικογενειακές τους υποχρεώσεις. Τέλος, οι συνεργασίες με ΜΚΟ των Ρομά, διαμεσολαβητές και τοπικές επιχειρήσεις μπορούν να ενισχύσουν την προσέγγιση των κοινοτήτων, να παρέχουν καθοδήγηση και να δημιουργήσουν σαφείς διαδρομές προς την απασχόληση. Αντιμετωπίζοντας τόσο τα διαρθρωτικά όσο και τα πολιτισμικά εμπόδια, τα σχολεία ΕΕΚ μπορούν να προχωρήσουν προς μια πραγματική χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση και να διασφαλίσουν ότι οι μαθητές/τριες Ρομά δεν έχουν μόνο πρόσβαση στα προγράμματα, αλλά και ότι επιτυγχάνουν σε αυτά.

5. Εμπλοκή των οικογενειών και των κοινοτήτων

Η εμπλοκή των οικογενειών και των κοινοτήτων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ενίσχυση της συμμετοχής των Ρομά στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ). Στην Ελλάδα, τα συμμετέχοντα άτομα τόνισαν τη σημασία των προσπαθειών προσέγγισης που εμπλέκουν άμεσα τις οικογένειες, σημειώνοντας ότι οι εκστρατείες ευαισθητοποίησης και οι ενημερωτικές συναντήσεις μπορούν να ενισχύσουν την εμπιστοσύνη και να αυξήσουν τα ποσοστά εγγραφών. Στη Βόρεια Μακεδονία, οι μαθητές/τριες και τα ενδιαφερόμενα άτομα τόνισαν την ανάγκη για άμεση επαφή με τις κοινότητες Ρομά μέσω επισκέψεων στις γειτονιές, συνεργασίας με ΜΚΟ Ρομά και διαμεσολαβητές Ρομά που κατανοούν τις πραγματικότητες της κοινότητας. Αυτές οι προσεγγίσεις θεωρήθηκαν απαραίτητες για την υπέρβαση της δυσπιστίας απέναντι στους θεσμούς και για τη διασφάλιση ότι οι πληροφορίες σχετικά με τις ευκαιρίες ΕΕΚ φτάνουν στις οικογένειες με προσβάσιμο τρόπο.

Τα ευρήματα από τη Γερμανία και την Αυστρία υπογραμμίζουν επίσης την σημασία των κοινοτικών στρατηγικών, επισημαίνοντας την αξία των συνεργασιών με τοπικούς ηγέτες, διαμεσολαβητές και ΜΚΟ για τη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ σχολείων και νοικοκυριών Ρομά. Η αποτελεσματική συμμετοχή απαιτεί όχι μόνο επικοινωνία, αλλά και τη δημιουργία υποστηρικτικών δικτύων όπου οι οικογένειες αισθάνονται ότι συμμετέχουν στην εκπαιδευτική πορεία των παιδιών τους. Οι κοινοτικές συναντήσεις, οι ημέρες ανοιχτών θυρών και η προώθηση υγιών προτύπων αναγνωρίστηκαν ως

αποτελεσματικές στρατηγικές για την προώθηση του διαλόγου και την επίδειξη της σημασίας της ΕΕΚ για το μέλλον των μαθητών/τριών Ρομά.

Συνολικά, η συμμετοχή των οικογενειών και των κοινοτήτων δεν αποτελεί δευτερεύουσα δραστηριότητα, αλλά κεντρικό πυλώνα μιας επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης χωρίς αποκλεισμούς. Ενσωματώνοντας μέτρα για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, ενισχύοντας τη συνεργασία με οργανώσεις Ρομά και διασφαλίζοντας ότι οι οικογένειες αποτελούν ενεργούς εταίρους στην εκπαιδευτική διαδικασία, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να δημιουργήσουν περιβάλλοντα όπου οι μαθητές/τριες Ρομά λαμβάνουν υποστήριξη τόσο εντός όσο και εκτός της τάξης.

6. Υποστήριξη εκπαιδευτικών και προσωπικού

Οι εκπαιδευτικοί και το προσωπικό διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός περιβάλλοντος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ) χωρίς αποκλεισμούς, ωστόσο συχνά στερούνται της κατάλληλης προετοιμασίας και των πόρων για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των μαθητών/τριών Ρομά. Στην Ελλάδα, τα ενδιαφερόμενα άτομα τόνισαν τη σημασία της κατάρτισης των εκπαιδευτικών σε θέματα πολιτισμικής ευαισθησίας και της παροχής πρακτικών εργαλείων για την καταπολέμηση των διακρίσεων και των χαμηλών προσδοκιών. Στη Βόρεια Μακεδονία, οι μαθητές/τριες Ρομά σημείωσαν απευθείας ότι οι εκπαιδευτικοί «χρειάζονται εκπαίδευση για το πώς να συνεργάζονται μαζί μας» και θα πρέπει να κατανοούν καλύτερα τον πολιτισμό των Ρομά, επισημαίνοντας κενά στην επαγγελματική προετοιμασία των εκπαιδευτικών και στη θεσμική υποστήριξη. Τα ευρήματα από τη Γερμανία και την Αυστρία υπογραμμίζουν ομοίως την απουσία συστηματικής επαγγελματικής ανάπτυξης και την ανάγκη για επενδύσεις στις δεξιότητες του προσωπικού.

Η υποστήριξη των εκπαιδευτικών και του προσωπικού απαιτεί δομημένα εκπαιδευτικά προγράμματα σχετικά με την παιδαγωγική χωρίς αποκλεισμούς, την πολιτισμική ευαισθητοποίηση και τις στρατηγικές για τη συνεργασία με μαθητές που βρίσκονται σε ευάλωτα περιβάλλοντα. Πέρα από την κατάρτιση, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρέπει να παρέχουν συνεχή καθοδήγηση, ευκαιρίες ανταλλαγής μεταξύ συναδέλφων και πρόσβαση σε κατευθυντήριες γραμμές για την διδασκαλία χωρίς αποκλεισμούς. Η ενσωμάτωση διαμεσολαβητών Ρομά και θετικών προτύπων μέσα στις ομάδες του προσωπικού μπορεί να ενισχύσει περαιτέρω την εμπιστοσύνη και να γεφυρώσει τα πολιτισμικά χάσματα. Τελικά, η ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών με τις κατάλληλες γνώσεις, με εργαλεία και θεσμική υποστήριξη είναι απαραίτητη για να διασφαλιστεί ότι τα σχολεία ΕΕΚ μπορούν να προσφέρουν ισότιμες μαθησιακές εμπειρίες και να καλλιεργούν περιβάλλοντα όπου οι μαθητές/τριες Ρομά αισθάνονται σεβασμό και υποστήριξη.

7. Παρακολούθηση και συνεχής βελτίωση

Η βιώσιμη ένταξη των μαθητών/τριών Ρομά στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση (ΕΕΚ) απαιτεί συνεχή παρακολούθηση και βελτίωση. Στην Ελλάδα, οι ενδιαφερόμενοι φορείς τόνισαν τη σημασία της συλλογής τόσο ποσοτικών όσο και ποιοτικών δεδομένων για την παρακολούθηση της συμμετοχής, των ποσοστών εγκατάλειψης της εκπαίδευσης και της ικανοποίησης των μαθητών/τριών, διασφαλίζοντας ότι οι παρεμβάσεις εξακολουθούν να ανταποκρίνονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες των εκπαιδευόμενων. Στη Βόρεια Μακεδονία, τα συμμετέχοντα άτομα τόνισαν ότι η συνεχής βελτίωση εξαρτάται από την ενεργό συνεργασία μεταξύ διαφόρων ενδιαφερόμενων μερών, συμπεριλαμβανομένων ΜΚΟ Ρομά, διαμεσολαβητών και εκπροσώπων της κοινότητας, με σκοπό την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και τον από κοινού σχεδιασμό πολιτικών και δράσεων. Τα ευρήματα από τη Γερμανία και την Αυστρία υπογραμμίζουν επίσης την ανάγκη για θεσμική λογοδοσία, τακτικούς ελέγχους των προγραμμάτων σπουδών ως προς την πολιτισμική τους συνάφεια και συστηματική αξιολόγηση των στρατηγικών προσέγγισης.

Η αποτελεσματική παρακολούθηση περιλαμβάνει τον καθορισμό σαφών δεικτών επιτυχίας — όπως αύξηση των εγγραφών, μείωση των ποσοστών εγκατάλειψης και βελτίωση των αποτελεσμάτων στην απασχόληση — και την ενσωμάτωση μηχανισμών ανατροφοδότησης που επιτρέπουν στους/στις μαθητές/τριες και τις οικογένειες να εκφράζουν τις απόψεις τους για τη βελτίωση των προγραμμάτων. Η συνεχής βελτίωση απαιτεί όχι μόνο τεχνική αξιολόγηση, αλλά και δέσμευση για την κοινωνική ένταξη, διασφαλίζοντας ότι οι φωνές των Ρομά ακούγονται και λαμβάνονται υπόψη στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Με τη θεσμοθέτηση μηχανισμών παρακολούθησης και την προώθηση κύκλων συνεργατικής βελτίωσης, τα σχολεία ΕΕΚ μπορούν να προχωρήσουν πέρα από τα βραχυπρόθεσμα έργα προς μια μακροπρόθεσμη συστηματική αλλαγή που εγγυάται ισότητα και βιωσιμότητα.